

Charakteristika vybraných foriem cestovného ruchu v meste Košice a v jeho zázemí

Marián KULLA

Abstract: *The paper deals with analysis of selected forms of travel and tourism in the region of the Košice city. Two aspects are taken into consideration, first being the evaluation of conditions for recreation stay of tourists coming from outside the region, the latter analysing the possibilities for travel and tourism for the inhabitants of the city itself. In conclusion, the impulses for further development of travel and tourism in the city and its hinterland are identified.*

Key words: *Košice, tourism, recreation, second homes, garden settlements*

Úvod

Košice sú druhé najväčšie mesto na Slovensku s takmer 250 000 obyvateľmi. V hospodárskej štruktúre mesta zohráva cestovný ruch pomerne významnú úlohu. Samotné mesto a jeho zázemie ponúka viacero zaujímavých predpokladov pre realizáciu cestovného ruchu. Z prírodných predpokladov sú najzaujímavejšie morfológické a hydrologické. Centrá rekreácie naviazané na tieto predpoklady však vo väčšej miere slúžia iba pre obyvateľov mesta. Omnoho významnejšie sú kultúrno-historické predpoklady, ktoré každoročne prilákajú do Košíc množstvo návštevníkov z iných regiónov Slovenska, ale aj zo zahraničia. Z organizovaných podujatí je jednoznačne najvýznamnejším Medzinárodný maratón mieru. Cieľom tohto príspevku je sledovanie vybraných foriem cestovného ruchu na základe:

1. vyhodnotenia predpokladov pre rekreáciu, resp. pobyt turistov pochádzajúcich mimo regiónu Košíc,
2. vyhodnotenia predpokladov pre rekreáciu obyvateľov Košíc v meste a jeho zázemí.

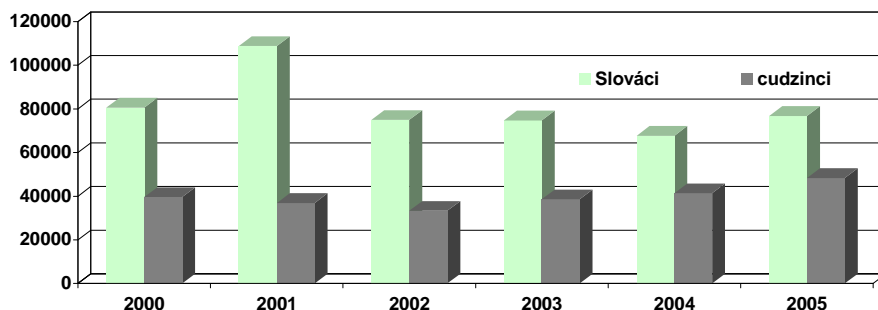
Podľa Regionalizácie cestovného ruchu v SR, ktorú vypracovalo v roku 2004 Ministerstvo hospodárstva SR bol vyčlenený Košický región, ktorý zahŕňa bývalé mestské okresy Košice I-IV a okres Košice okolie. V strednodobom horizonte bol zaradený do II. kategórie – s národným významom. Podľa toho istého dokumentu sú nosnými aktivitami z pohľadu cestovného ruchu pobyt pri vode, pobyt v lesoch, pešia turistika, cykloturistika, poznávanie pamiatok, návšteva múzeí a prírodných expozícií, návšteva podujatí a obchodné cesty. Pozornosť bude v tomto príspevku zameraná na charakteristiku kultúrno-historických pamiatok a kultúrno-spoločenských zariadení a podujatí ako najvýznamnejších predpokladov pre realizáciu krátkodobého cestovného ruchu, letný a zimný cestovný ruch a druhé bývanie, resp. záhradkárenie, ktorého pôvodná funkcia sa mení na rekreačnú.

Najvýznamnejšie predpoklady CR a z nich vyplývajúce formy CR

V prvej časti príspevku sa zameriame na zhodnotenie predpokladov, ktoré v najväčšej miere prispievajú k zvyšovaniu návštevnosti mesta Košice z iných regiónov Slovenska, resp. zo zahraničia. Z tohto pohľadu je veľmi dôležité poukázať na vývoj a počet návštevníkov mesta Košice. Ukazovateľ, ktorý bol použitý na hodnotenie návštevnosti, je počet ubytovaných osôb v ubytovacích zariadeniach v meste Košice (*Graf 1*). V posledných rokoch je zaznamenaný mierny nárast návštevnosti a čo je obzvlášť potešiteľné, platí to aj pre zahraničných turistov. Na druhej strane veľmi nepriaznivé sú informácie o priemernej dĺžke pobytu – 1,8 noci. Možno to však považovať za typickú črtu mestského cestovného ruchu u nás – krátkodobý cestovný ruch. Aj vyťaženosť ubytovacích zariadení v meste je na veľmi nízkej úrovni – 26,1%.

V geografii cestovného ruchu sa môžeme stretnúť s viacerými definíciami mestského cestovného ruchu. Stadtfeld F. (1995) stotožňuje mestský cestovný ruch s termínom kultúrny turizmus, pretože prevaha kultúrnych pamiatok sa počas stáročí koncentrovala do miest. Styk M. a Habodászová A. (1997) charakterizujú mestský cestovný ruch ako každú formu pobytu návštevníkov v meste, ktorej

hlavným cieľom je celkový zážitok z návštevy mesta bez ohľadu na to, či je pobyt spojený s prenocovaním alebo bez neho.

Graf 1: Vývoj návštevnosti mesta Košice podľa počtu ubytovaných. Zdroj: Štatistický úrad SR, Krajská správa ŠÚ SR v Košiciach

Pre cestovný ruch mesta Košice zohrávajú rozhodujúcu úlohu lokalizované umelo vytvorené predpoklady cestovného ruchu. Sú to predovšetkým kultúrno-historické pamiatky. Historické centrum mesta s takými dominantami ako Dóm sv. Alžbety, Kaplnka sv. Michala, Urbanova veža, Dolná brána, socha Immaculata a ďalšie vyhlásené za mestskú pamiatkovú rezerváciu. A práve tieto architektonické pamiatky sú častokrát rozhodujúcim prvkom pre návštevu Košíc. Častými objektmi záujmu turistov sú aj kultúrno-spoločenské zariadenia: Východoslovenské múzeum, Východoslovenská galéria (14 000 návštevníkov v r. 2005), Slovenské technické múzeum (27 000 návštevníkov), Múzeum voskových figurín alebo Múzeum letectva.

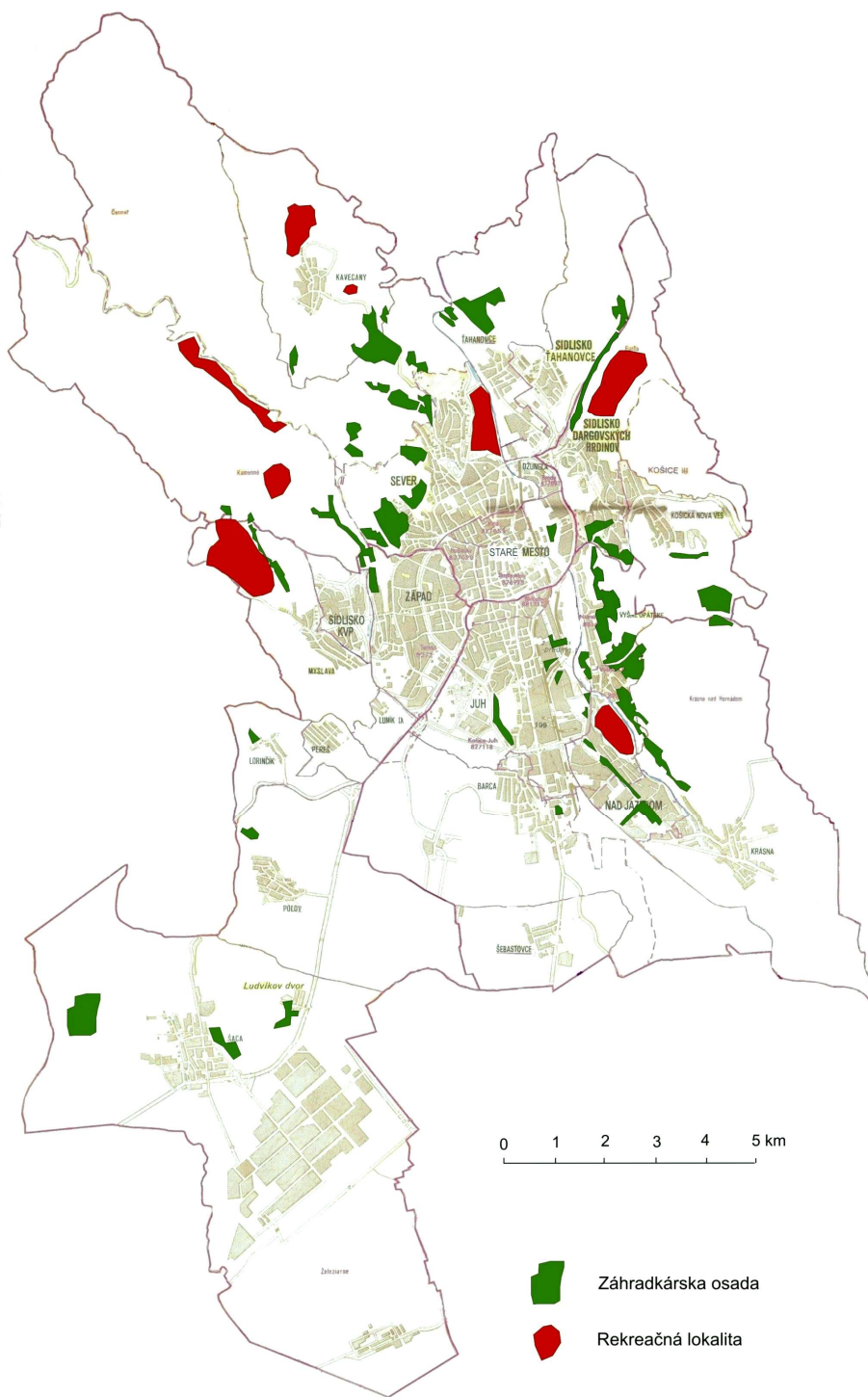
K ďalším významným zariadeniam slúžiacim pre realizáciu krátkodobého cestovného ruchu patrí Zoologická záhrada v Kavečanoch – plošne najväčšia v strednej Európe. Jej návštevnosť sa dlhodobo zvyšuje. V roku 2005 dosiahol počet jej návštevníkov hodnotu 146 120 (18. najnavštevovanejšia turistická atrakcia na Slovensku). Je zameraná prevažne na euroázijskú faunu. Celkovo je tu umiestnených 151 druhov zvierat z 5 kontinentov v celkovom počte 845 jedincov. Okrem ZOO je v Košiciach – časť Červený breh - umiestnená aj Botanická záhrada založená v roku 1950. V súčasnosti patrí Univerzite P.J. Šafárika. Jej najväčšou pýchou je zbierka kaktusov (cca 1200 druhov).

Hlavne v posledných rokoch sa zlepšila aj situácia v počte a kvalite organizovaných podujatí. Do istej miery sa to dá pripísať kandidatúre mesta Košice na Európske hlavné mesto kultúry 2013, ale taktiež aj dobudovaniu Steel arény, v ktorej sa konajú okrem významných športových podujatí aj viaceré výstavy a hudobné koncerty. Zo športových pravidelne organizovaných akcií si jednoznačne dominantné postavenie udržuje Medzinárodný maratón mieru. V roku 2007 sa uskutočnil jeho 83. ročník – najstarší maratón v Európe, ktorého sa zúčastnilo takmer 3300 účastníkov z 50 krajín sveta. Ambíciou organizátorov je dosiahnuť v blízkej budúcnosti účasť 5000 bežcov.

Pre obyvateľov Košíc sú v meste, resp. v jeho blízkom okolí pomerne priaznivé podmienky pre zimný cestovný ruch (lyžovanie), pobyt pri vode, prechádzky v lese a taktiež pobyt v objektoch individuálnej rekreácie. V regióne Košíc sa nachádzajú 3 lyžiarske strediská, ktorých význam však nepresahuje hranice regiónu: Ski – sportcentrum Kavečany, Jahodná a Skipark Kojšovská hoľa. Sú vybavené 19 vlekmí a jednou sedačkovou lanovkou s celkovou prepravnou kapacitou viac ako 15 000 osôb/hod. Prvé dve ponúkajú aj podmienky pre bežecké lyžovanie a Kavečany disponujú aj bobovou dráhou s dĺžkou 800 m.

Z hľadiska počtu vodných plôch je situácia pomerne priaznivá. Druhou, omnoho menej potešiteľnou konštatáciou je ich čistota. V meste sa nachádzajú kúpaliská Triton, Ryba, Červená hviezda, plážové kúpalisko Nad jazerom a Mestská plaváreň. Na juh od Košíc sa nachádzajú jazerá v Geči, Čani, ktoré vznikli po ťažbe štrku a v súčasnosti sa využívajú na rekreáciu. Ich mínusom je už spomínaná kvalita vody. Taktiež vodná nádrž Bukovec na západ od Košíc sa využíva na rekreačné účely.

Medzi hlavné mestské rekreačné lokality, ktoré využívajú Košičania hlavne na prechádzky, oddych, opekačky, resp. športovanie patria Čermel' – Alpinka, Bankov, Anička, Hradová, Kavečany, Girbeš, Zelený dvor.

Obr.1: Priestorová štruktúra rekreačných lokalít a záhradkárskych osád v Košiciach

Lokalita Čermeľ – Alpinka predstavuje jeden z najrozsiahljších areálov. Tento areál je dlhý okolo 10 km. Na začiatku Čermeľského údolia až k Alpinke vedie 4,2 km dlhá detská železnica postavená v 50. rokoch 20. storočia. V Čermeľskom údolí sa nachádza reštaurácia a neďaleko Alpinky je mestské golfové ihrisko.

Na Bankove je novozrekonštruovaný štvorhviezdičkový hotel s nadštandardnými službami, obklopený lesom, ktorý ponúka výborné podmienky pre turistiku, prechádzky, opekanie a pod.

Rekreačná lokalita Anička sa nachádza v mestskej časti Sever a ponúka pestrú paletu možností pre krátkodobý cestovný ruch. Nachádzajú sa tu tenisové kurty (uskutočňuje sa na nich tenisový turnaj Steelers cup), ihriská pre squash, minigolf, detské ihriská. V areáli sa vyskytuje aj minerálny prameň Gajdovka (využívaný už v 14. stor.).

Blízko spomínaného rekreačného priestoru na Kavečanoch (ZOO, lyžiarske stredisko) je lokalita Hradová, ktorá je častokrát cieľom vychádzok po trase náučného chodníka k vykopávkam starovekého hradu zo 14. stor. a k vyhládokovej veži s výhľadom na celé mesto.

Girbeš je lokalita v západnej časti blízko sídliska KVP. Plní funkciu vstupného areálu do mestského lesoparku s prepojením na rekreačný priestor Bankov. Je to zároveň aj nástupný bod na turistické trasy smerom na Jahodnú, resp. Bankov.

Oblasť Zelený dvor na severovýchode mesta je podobne situovaná v blízkosti obytných zón sídlisk Ťahanovce a Dargovských hrdinov. Je tu takmer 5 km dlhý promenádny chodník v príjemnom lesnom prostredí, avšak v posledných rokoch je značne zanedbávaný. Reštaurácia a športovo-rekreačné zariadenia, ktoré tu boli vybudované, sú v súčasnosti nefunkčné.

Ďalšou z významných foriem cestovného ruchu rozvinutou v sledovanom území je druhé bývanie. História výskumov v oblasti druhého bývania sa zaoberal Kowalczyk A. (1994). Prvé práce sa objavili v západnej Európe a v Severnej Amerike už v 30. rokoch 20. storočia, na území Československa sa objavujú reagujú na rozmach geografie cestovného ruchu a rekreácie v 50. rokoch 20. storočia. Mariot P. (1986) považuje za základné charakteristiky druhého bývania využívanie objektu prevažne za účelom rekreácie, situovanie objektu na inom mieste, ako je trvalé bydlisko vlastníka a individuálna rôznorodosť v dobe a periodicite využívania objektu. Otrubová E. (1996) taktiež vo svojom príspevku uvádza, že nech sa prikloníme k akejkoľvek definícii, pod pojmom objekt individuálnej rekreácie budeme rozumieť objekty postavené na rekreáciu: chaty, rekreačné domčeky a objekty pôvodne slúžiace k bývaniu, u ktorých došlo k zmene účelu používania a boli vyčlenené z bytového fondu. Na základe úlohy, ktoré individuálne rekreačné objekty plnia, sa zaužíval výraz „druhových bytov“. Vágner J. (2004) pod pojmom druhé bývanie chápe komplex javov a procesov, spojených s objektom (či časťou objektu), ktorý je prechodným miestom pobytu vlastníkov, resp. užívateľov, využívajúcich tento objekt prevažne k rekreačným účelom.

Tieto objekty individuálnej rekreácie tvoria významné destinácie trávenia voľného času pre veľkú časť obyvateľov Košíc. Takéto lokality sa nachádzajú smerom na juh od mesta – obce Geča, Čaña, na západ – Košická Belá, Opátka. Urobili sme výskum formou dotazníka v 7 obciach nachádzajúcich sa v smere na severozápad od Košíc. Základnú os, pozdĺž ktorej došlo k výstavbe individuálnych rekreačných objektov tvorí rieka Hornád. S výstavbou prvých sa začalo tesne po 2. svetovej vojne, avšak najväčší boom nastal na konci sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov. Celkovo sa na sledovanom území nachádza 1518 rekreačných objektov (Kostoľany nad Hornádom – 226, Sokol – 270, Trebejov – 117, Kysak – 197, Obišovce – 144, Veľká Lodina – 279, Malá Lodina – 285). Ich priemerná hustota dosahuje približne 13 objektov na 1 km². Pri počte 1524 trvalo obývaných objektov nám vychádza zaujímavé číslo, že na 1 objekt individuálnej rekreácie pripadá 1 trvalo obývaný dom. O tom, že dané rekreačné objekty využívajú v prevažnej miere obyvatelia Košíc svedčí fakt, že sú majiteľmi až 94% objektov. 70% respondentov sa vyjadrilo, že objekt využíva k rekreácii, zvyšok k záhradkárčeniu. Z hľadiska časovej využiteľnosti sa vyjadrilo 60% opýtaných, že objekt navštevujú iba cez víkendy a 30% iba sezónne (letný polrok).

Aj v rámci samotného mesta sa nachádzajú viaceré záhradkárské oblasti, ktoré sa transformovali na rekreačné zóny. Fialová D. (2004) vo svojom príspevku uvádza, že záhradkárské chaty možno označiť za objekty druhého bývania tretej generácie. Ich pôvodná funkcia (úkryt pred dažďom, úschovňa náradia, úrody a pod.) bola premenená na rekreačné účely. Toto jej tvrdenie sa nám potvrdilo našim terénnym výskumom realizovaným v záhradkárskych osadách. Na území mesta Košice, podobne ako na Slovensku, najväčší rozmach vo výstavbe záhradkárskych osád nastal v priebehu 60. a 70. rokov 20. storočia. Po roku 1989 naopak nepribudla na území mesta žiadna nová záhradkárska osada. Súvisí to

so zmenenou spoločenskou situáciou, životným štýlom obyvateľstva, nedostatkom voľných plôch na území mesta. Naopak viacerým z týchto záhradkárskych osád hrozí zánik. Má to viacero dôvodov. Prvým z nich je, že v období ich vytvárania boli na okraji mesta, no v ďalšom období procesu priestorového rozširovania samotného mesta sa dostali, dá sa povedať do organického jadra, kde sú často krát obklopené priemyselnými závodmi, panelovými domami. Ide o pomerne lukratívne pozemky. V dôsledku zvyšujúceho sa tlaku na voľné plochy je čoraz väčšia pravdepodobnosť ich zániku a vytvorenie miesta pre budovanie obytných štvrtí, resp. obchodno – skladovo – priemyselných zón, plánuje sa s premenou záhrad na plochy trvalého bývania, verejnú zeleň a pod. Priznajme si, je jednoduchšie pretvoriť záhradkárске osady, ako nejaký „brownfield“ – opustenú priemyselnú plochu. Druhou príčinou predpokladaného zániku, resp. chátrania záhrad sú zosuvy, ktoré postihujú ľavobrežnú oblasť Hornádu. Aj na základe uvedeného možno skonštatovať, že plochy záhrad sa v Košiciach asi rozširovať nebudú, skôr naopak.

Celkovo sa nachádza v Košiciach 85 záhradkárskych osád, s vyše 5 500 záhradkami a 3 500 záhradnými chatkami, ktoré sa rozprestierajú na ploche asi 480 ha (2% rozlohy mesta). K najväčším z nich patria ZO Detrichova (41,2 ha), Vyšné Opátske – Východ (24,5 ha), Za splavom (21,8 ha), Zdoba (21,6 ha). Naopak niektoré nedosahujú rozlohu ani 2 ha. Najvýhodnejšie podmienky sú na svahoch priľahlých pohorí a to predovšetkým na južných svahoch Čiernej hory a východných svahoch Volovských vrchov, ktoré sú najslnečnejšie.

Ťažiskom terénneho prieskumu v záhradkárskych osadách bol dotazník, ktorý pozostával z 22 otázok. V rámci dotazníkového šetrenia bolo vykonaných a následne analyzovaných 506 dotazníkov. Prieskum sa realizoval v 14 vybraných záhradkárskych osadách. Na základe nášho terénneho prieskumu možno poznamenať, že záhradkárске osady postupne akoby strácali svoju prvotnú funkciu, ktorou bolo záhradkárčenie (pestovanie zeleniny, ovocia, kvetov). Potvrdil nám to aj dotazník, keď na otázku čo bolo príčinou nadobudnutia záhradky odpovedalo záhradkárčenie alebo pestovanie plodín iba 29% opýtaných, no odpovede ako relax, rekreácia, oddych tvorili až 50% odpovedí. Tento trend sa podľa prieskumu určite ešte prehĺbi, z dôvodu, že až 84% respondentov sa vyjadrilo, že v budúcnosti mieni záhradku využívať k rekreácii. Potvrdzujú to aj odpovede na otázku koľko lôžok majú v chatkách. 48% opýtaných uviedlo, že má jednu a 30% dve obývatel'né miestnosti v chatke, tretina chatiek má 2 stále lôžka, tretina viac ako 2 lôžka a 20% jedno stále lôžko.

Záver

Košice ako naše druhé najväčšie mesto, s bohatou históriou, ktorú dokumentuje množstvo kultúrno-historických pamiatok v meste, ponúkajú veľmi dobré podmienky pre realizáciu krátkodobého cestovného ruchu. Samozrejme sú tu určité nedostatky, ktoré je potrebné riešiť. Ako príklad uvedieme dobudovanie archeologického komplexu Dolnej brány na mestské múzeum alebo obnova a ďalší rozvoj historického centra, predovšetkým Uličky remesiel. Novými impulzmi pre skvalitňovanie služieb a všeobecne podmienok pre cestovný ruch sa môžu stať kandidátúra Košíc na Európske hlavné mesto kultúry v roku 2013, či usporiadanie MS v hokeji. Do určitej miery sa niektoré opatrenia už uskutočňujú – prestavba hotela Slovan, resp. výstavba nového hotela v areáli bývalého pivovaru.

Pre obyvateľov Košíc mesto a jeho okolie ponúka taktiež pomerne pestrú paletu možností ako tráviť voľný čas. Značná časť obyvateľov relaxuje a oddychuje v objektoch individuálnej rekreácie v zázemí Košíc, resp. na záhradkách priamo v meste, ktoré sa pretransformovali z pôvodnej záhradkárskej na rekreačnú funkciu, čo dokumentuje aj náš terénny prieskum. V letnej sezóne je najpopulárnejší pobyt pri vode a v lese, v zime lyžovanie v troch ľahko dostupných lyžiarskych strediskách.

Literatúra

- FIALOVÁ, D., 2004: Okolnosti podmiňujúcí vznik a vývoj druhého bydlení v Česku. In: Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 38–48.
- KOWALCZYK, A., 1994: Geograficzno-społeczne problemy zjawiska „drugich domow“. Uniwersytet Warszawski, 179s.
- KROGMANN, A., 2000: Model cestovného ruchu v meste Nitra. In: Geografické štúdie 7. Ed. Čuka, P. Banská Bystrica: FPV UMB, 2000, 172–175.

- KROGMANN, A., 2000: Formy cestovného ruchu na príklade Nitry. In: Hasman, M., (ed.): Sborník referátů mezinárodní konference, Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství. České Budějovice, JČU, 2000, 234–235.
- KROGMANN, A., 2001: Nitra ako centrum cestovného ruchu (na príklade hodnotenia návštevnosti hotela Olympia). In: Geografické aspekty stredoevropského priestoru, Predpoklady vstupu ČR a SR do Európskej unie, Pedagogická fakulta MU v Brně, 79–83.
- MARIOT, P., 1986: Cestovní ruch – prepych alebo nevyhnutelnosť? In: Sborník referátů ze 6. semináře ČGS – Rekreaція a voľný čas. Znojmo, 4–15.
- OTRUBOVÁ, E., 1996: Objekty individuálnej rekreácie na Slovensku v roku 1991. In: Acta Universitatis Rerum Naturalium Comenianae, 39, Bratislava, 181–189.
- SPIŠIAK, P., 2005: Vybrané aspekty cestovného ruchu Košíc. In: Zborník z III. Medzinárodného geografického kolokvia: Zmeny v štruktúre krajiny ako reflexia súčasných spoločenských zmien v strednej a východnej Európe. Danišovec, 127–132.
- STADTFELD, F., 1995: Kulturerbe und Tourismus. In: Zborník zo 6. medzinárodnej konferencie o cestovnom ruchu: Cestovný ruch na prelome tisícročí, Banská Bystrica. 36–53
- STYK, M., HABODÁSZOVÁ, A., 1997: Mestský cestovný ruch. In: Ekonomická revue cestovného ruchu, roč. 30, č.3, 105–112.
- VÁGNER, J., 2004: Druhé bydlení jako objekt geografického výzkumu. In: Regionální diferenciace druhého bydlení v Česku. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy, Praha, 20–25.
- Regionalizácia cestovného ruchu v SR. Ministerstvo hospodárstva SR, 2004.

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia vedeckého grantového projektu VEGA 1/2024/05 „Osobitosti vývoja a priestorová diferenciácia humánno geografických štruktúr v regióne Košíc“

Characteristics of Selected Forms of Travel and Tourism in the City of Košice and its Hinterland

Marián KULLA

Summary: *The city of Košice as our second largest city with rich history, documented by a number of cultural and historical sights, has very good prerequisites for short-term travel and tourism. There are obviously several shortages which need to be solved, for example finishing building up the archaeological complex „Down gate” to city museum or the renewal and further development of historical centre (the Street of Handicrafts). There are also new impulses for better quality services and development of travel and tourism in general, for example, the nomination of Košice to become the European Capital of Culture in 2013 or the ice-hockey World Championship. To a certain extent, several proceedings have already started – f. ex. reconstruction of the Slovan Hotel or building the new hotel in the area of former brewery.*

Residents are offered a wide range of leisure activities in the city. The morphological (ski resorts in the city surroundings) and hydrological prerequisites (water dams) are among the most interesting. Considerable number of residents relaxes in individual recreation objects in the hinterland of Košice or in the gardens right in the city. Our research proved gardens have been transformed from originally garden to recreation function. In summer the stay at the water dam or in the woods is considered the most popular, whereas in winter residents prefer skiing in the three easily accessible ski resorts.

Adresa autora:

Mgr. Marián Kulla, PhD.

Ústav geografie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita P. J. Šafárika

Jesenná 5, 040 01 Košice

marian.kulla@upjs.sk